2. Uluslararası

BALKANLARDA TÜRKÇE ÖĞRETİMİ VE TÜRKOLOJİ SEMPOZYUMU

BİLDİRİ KİTABI

TÜRKİYE MAARİF VAKFI
TURKISH MAARIF FOUNDATION

UNIVERSITY OF NEW YORK TIRANA

İstanbul Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü

TÜRK DİL KURUMU

TİKA

2. Uluslararası

BALKANLARDA TÜRKÇE ÖĞRETİMİ VE TÜRKOLOJİ SEMPOZYUMU

BİLDİRİ KİTABI

13 - 15 Aralık 2023

UNYT Press

Türkiye Maarif Vakfı
Tiran New York Üniversitesi Yayınları
Yayın No: 5

2. Uluslararası Balkanlarda Türkçe Öğretimi ve Türkoloji Sempozyumu Bildiriler Kitabı

Türkiye Maarif Vakfı Adına İmtiyaz Sahibi
Prof. Dr. Birol AKGÜN

Genel Yayın Yönetmeni
Ahmet TÜRKBEN

Editör/Editörler
Prof. Dr. İbrahim GÜLTEKİN
Doç. Dr. Önder ÇANGAL
Arş. Gör. Dilara AYDIN

Yayın Koordinatörü
Enes Sadık ECE

Grafik Tasarım ve Uygulama
Nuri İbrahim KARABUDAK

Kapak Tasarımı
Cihat TEKCAN

1. Baskı, Ekim 2024, İstanbul

ISBN: 9789928478559

Basım:
Yıltem Reklam Basım ve Turizm Hiz. Ltd. Şti.

© Bu kitabın her hakkı saklıdır. Tamamen veya herhangi bir bölümü, yayınevinin yazılı izni alınmadan basılamaz, kopyası çıkarılamaz, fotokopisi alnamaz veya kopya anlamı taşıyacak hiçbir işlem yapılamaz.

Address: University of New York Tirana,
Ish Shkolla e Mesme Elektrike, rruga e Kavajës, pranë 21
Dhjetorit (Sheshi Ataturk) Tirane, Shqipëri/Albania.
Phone: + 355 4 4512345
General Information: info@unyt.edu.al
PR&Marketing Collaborations: pr@unyt.edu.al
Url: unyt.edu.al

SEMPOZYUM ŞEREF KURULU

- Prof. Dr. Yusuf TEKİN, Millî Eğitim Bakanı
- Prof. Dr. Birol AKGÜN, Türkiye Maarif Vakfı Başkanı
- Prof. Dr. Osman Bülent ZÜLFİKAR, İstanbul Üniversitesi Rektörü
- BE Prof. Dr. Derya ÖRS, Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Başkanı
- Prof. Dr. Yüksel ÖZGEN, Türk Tarih Kurumu Başkanı
- Prof. Dr. Osman MERT, Türk Dil Kurumu Başkanı
- Sinan AKSU, Vakıflar Genel Müdürü
- Serkan KAYALAR, TİKA Başkanı
- Prof. Dr. Ekrem ČAUŠEVIĆ, Zagreb Üniversitesi
- Prof. Dr. Ksenija AYKUT, Belgrad Üniversitesi
- Prof. Dr. Mustafa İSEN

SEMPOZYUM DANIŞMA KURULU

- Doç. Dr. Celile Eren ÖKTEN, Milli Eğitim Bakan Yardımcısı
- Prof. Dr. Birol AKGÜN, Türkiye Maarif Vakfı Başkanı
- Prof. Dr. Haluk ALKAN, İstanbul Üniversitesi
- Prof. Dr. Ahmet Emre BİLGİLİ, Türkiye Maarif Vakfı
- Prof. Dr. Abdurrahman GÜZEL, Başkent Üniversitesi
- Prof. Dr. Cihad DEMİRLİ, MEB Talim ve Terbiye Kurulu Başkanı
- Prof. Dr. Cemal YILDIZ, Türk-Alman Üniversitesi Rektörü
- Prof. Dr. Hamza ZÜLFİKAR, İstanbul Üniversitesi Rektörü
- Prof. Dr. Hayati DEVELİ, İstanbul Üniversitesi
- Prof. Dr. Gürer GÜLSEVİN
- Prof. Dr. Kerima FİLAN, Saraybosna Devlet Üniversitesi
- Prof. Dr. Mustafa İSEN
- Prof. Dr. Leyla KARAHAN, TOBB Ekonomi ve Teknoloji Üniversitesi
- Prof. Dr. Nevzat ŞİMŞEK, Türkiye Maarif Vakfı
- Prof. Dr. Mehmet ÖZKAN, Türkiye Maarif Vakfı
- Prof. Dr. Suzana CANHASİ, Priştine Üniversitesi
- Doç. Dr. Harun BEKİR, Plovdiv Üniversitesi
- Doç. Dr. İsa SULÇEVSİ, Priştine Üniversitesi
- Doç. Dr. Neriman HASAN, Köstence Ovidius Üniversitesi
- Doç. Dr. Zeynep ARKAN, Türkiye Maarif Vakfı
- Dr. Behixhudin SHEHAPİ, Kuzey Makedonya Kültür Bakanlığı
- Dr. Hasan TAŞÇI, Türkiye Maarif Vakfı
- Dr. Fatos DİBRA, Münih Ludwig Maximilian Üniversitesi
- Dr. Mehmet CANGİR, Türkiye Maarif Vakfı
- Mahmut Mustafa ÖZDİL, Türkiye Maarif Vakfı

- Muhammet Murtaza YETİŞ, Türkiye Maarif Vakfı
- Ömer Faruk TERZİ, Türkiye Maarif Vakfı
- Selim CERRAH, Türkiye Maarif Vakfı
- Zekeriya AKÇAM, Türkiye Maarif Vakfı

SEMPOZYUM DÖNEM BAŞKANI

- Prof. Dr. Osman Bülent ZÜLFİKAR, İstanbul Üniversitesi Rektörü

SEMPOZYUM DÜZENLEME KURULU

- Prof. Dr. Erkan ERDEMİR, Tiran New York Üniversitesi
- Mahmut Mustafa ÖZDİL, Türkiye Maarif Vakfı
- Ahmet TÜRKBEN, Türkiye Maarif Vakfı
- Prof. Dr. Mustafa BALCI, İstanbul Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü
- Prof. Dr. İbrahim GÜLTEKİN, Türkiye Maarif Vakfı – İstanbul Üniversitesi
- Prof. Dr. Yakup YILMAZ, İstanbul Medeniyet Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Türkçe Eğitimi Anabilim Dalı
- Prof. Dr. Deniz MELANLIOĞLU, İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi Dilbilimi Bölümü
- Doç. Dr. Ahmet KOÇAK, İstanbul Medeniyet Üniversitesi
- Doç. Dr. Esra ÖZSÜER, İstanbul Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü
- Doç. Dr. Lindita XHANARI LATIFI, Tiran New York Üniversitesi, Balkan Araştırmaları Merkezi
- Doç. Dr. Önder ÇANGAL, Gaziantep Üniversitesi
- Doç. Dr. Şefaattin DENİZ, İstanbul Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü
- Dr. Öğr. Üyesi Harun TUNCER, İstanbul Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü
- Dr. H. Emre PEKYÜREK, Türk Dil Kurumu
- Kemal BULUT, Türkiye Maarif Vakfı
- Dr. R. Feridun ELGÜN, Tiran New York Üniversitesi
- Elif KARAKUŞ, Türk Dil Kurumu
- Mehmet Fatih PEHLİVAN, Türkiye Maarif Vakfı

SEMPOZYUM BİLİM KURULU

- Prof. Dr. Abid Nazar MAHDUM, İstanbul Üniversitesi
- Prof. Dr. Ali Şükrü ÇORUK, İstanbul Üniversitesi
- Prof. Dr. Amina ŠILJAK - JESENKOVIĆ, Saraybosna Devlet Üniversitesi
- Prof. Dr. Celile Eren ÖKTEN, Millî Eğitim Bakan Yardımcısı
- Prof. Dr. Cihan ÖZDEMİR, Tirana New York Üniversitesi
- Prof. Dr. Deniz MELANLIOĞLU, İstanbul Üniversitesi

- Prof. Dr. Edina SOLAK, Zenitsa Üniversitesi
- Prof. Dr. Gencay ZAVOTÇU, Kocaeli Üniversitesi
- Prof. Dr. Hatice ŞAHİN, Bursa Uludağ Üniversitesi
- Prof. Dr. İbrahim GÜLTEKİN, İstanbul Üniversitesi
- Prof. Dr. Kadir Kaan BÜYÜKİKİZ, Gaziantep Üniversitesi
- Prof. Dr. Kemalettin DENİZ, Gazi Üniversitesi
- Prof. Dr. Kürşat YILDIRIM, İstanbul Üniversitesi
- Prof. Dr. Marija ĐINĐIĆ, Sırp Bilimler ve Sanatlar Akademisi
- Prof. Dr. Mehmet SAMSAKÇI, İstanbul Üniversitesi
- Prof. Dr. Mustafa BALCI, İstanbul Üniversitesi
- Prof. Dr. Mustafa ÖZER, İstanbul Medeniyet Üniversitesi
- Prof. Dr. Mücahit KAÇAR, İstanbul Üniversitesi
- Prof. Dr. Nezir TEMUR, Gazi Üniversitesi
- Prof. Dr. Rahman ADEMİ, Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi
- Prof. Dr. Selim KARAHASANOĞLU, İstanbul Medeniyet Üniversitesi
- Prof. Dr. Tuba Işınsu İSEN DURMUŞ, TOBB Ekonomi ve Teknoloji Üniversitesi
- Prof. Dr. Yakup YILMAZ, İstanbul Medeniyet Üniversitesi
- Prof. Dr. Yaşar AYDEMİR, Gazi Üniversitesi
- Doç. Dr. Ahmet KOÇAK, İstanbul Medeniyet Üniversitesi
- Doç. Dr. Ayna ASKEROĞLU ARSLAN, İstanbul Üniversitesi
- Doç. Dr. Ayşegül KILIÇ, Trakya Üniversitesi
- Doç. Dr. Emrah BOYLU, Bartın Üniversitesi
- Doç. Dr. Esra Bilge SAVCI, İstanbul Üniversitesi
- Doç. Dr. Hilal KAZAN, İstanbul Üniversitesi
- Doç. Dr. Kadriye Figen VARDAR, İstanbul Üniversitesi
- Doç. Dr. İsa SULÇEVSİ, Priştine Üniversitesi
- Doç. Dr. Lindita XHANARI LATIFI, Tiran New York Üniversitesi
- Doç. Dr. Marta ANDRIĆ, Zagreb Üniversitesi
- Doç. Dr. Mehmet Emre ÇELİK, Ondokuz Mayıs Üniversitesi
- Doç. Dr. Mehmet Yalçın YILMAZ, İstanbul Üniversitesi
- Doç. Dr. Meryem SALİM AHMET, Şumnu Üniversitesi
- Doç. Dr. Musa DEMİR, Kırıkkale Üniversitesi
- Doç. Dr. Muhuttin DOĞAN, Marmara Üniversitesi
- Doç. Dr. Neriman HASAN, Köstence Ovidius Üniversitesi
- Doç. Dr. Neslihan KARAKUŞ, Yıldız Teknik Üniversitesi
- Doç. Dr. Osman COŞKUN, Marmara Üniversitesi
- Doç. Dr. Ömer KUL, İstanbul Üniversitesi
- Doç. Dr. Önder ÇANGAL, Gaziantep Üniversitesi
- Doç. Dr. Ramazan Erhan GÜLLÜ, İstanbul Üniversitesi
- Doç. Dr. Sela Can DÖKMECİ, Trakya Üniversitesi
- Doç. Dr. Şefaattin DENİZ, İstanbul Üniversitesi

- Doç. Dr. Tarık DEMİR, Gazi Üniversitesi
- Doç. Dr. Tarık DURAN, Belgrad Üniversitesi
- Doç. Dr. Umut BAŞAR, Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi
- Doç. Dr. Yasin BEYAZ, Yalova Üniversitesi
- Doç. Dr. Zeynep ARKAN, Hacı Bayram Veli Üniversitesi
- Dr. Ömer GÖK, Türk Dil Kurumu
- Dr. Öğr. Üyesi Bilal ALPAYDIN, İstanbul Üniversitesi
- Dr. Öğr. Üyesi Emine AKYÜZ, Ankara Üniversitesi
- Dr. Öğr. Üyesi Erdal KILIÇ, İstanbul Medeniyet Üniversitesi
- Dr. Öğr. Üyesi Fatih ODUNKIRAN, İstanbul Üniversitesi
- Dr. Öğr. Üyesi Fatos DİBRA, Münih Ludwig Maximilian Üniversitesi
- Dr. Öğr. Üyesi Harun KORKMAZ, İstanbul Üniversitesi
- Dr. İskender KORKMAZ, Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi
- Dr. Mehmet Ali ARICI, Gaziantep Üniversitesi
- Dr. Öğr. Üyesi Nebahat SULÇEVSİ, Priştine Üniversitesi
- Dr. Öğr. Üyesi Özcan TABAKLAR, İstanbul Üniversitesi
- Dr. Serdar ÖZDEMİR, Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi
- Dr. Öğr. Üyesi Seyhan M. İBRAHİMİ, Uluslararası Balkan Üniversitesi
- Dr. Öğr. Üyesi Şaban ÇOBANOĞLU, Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi
- Dr. Öğr. Üyesi Şaban BIYIKLI, Marmara Üniversitesi
- Dr. Öğr. Üyesi Şerif ESKİN, İstanbul Üniversitesi
- Dr. Öğr. Üyesi Zeqije XHAFÇE, Priştine Üniversitesi
- Dr. Öğr. Üyesi Zehra HAMARAT, İstanbul Üniversitesi
- Dr. Öğr. Üyesi Feryal KORKMAZ, İstanbul Üniversitesi
- Dr. Öğr. Üyesi Filiz FERHATOĞLU, İstanbul Üniversitesi
- Öğr. Gör. Rıza OYLUM, Üsküdar Üniversitesi

SEMPOZYUM SEKRETARYASI

- Arş. Gör. Ahmet AKSU, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi
- Arş. Gör. Dilara AYDIN, İstanbul Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü
- Arş. Gör. Melike BİLGİN, İstanbul Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü
- Arş. Gör. Mizan COŞKUN ÖZGÜR, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi
- Arş. Gör. Recep Selman DOĞRU, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi
- Arş. Gör. Rabia SARAL, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi
- Öğr. Gör. Murat ŞİMŞEK, İstanbul Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü
- Azra ERDEM, Türkiye Maarif Vakfı
- Buse Büşra TÜRKDİL, Türkiye Maarif Vakfı
- Cengiz ÇELİK, Tiran New York Üniversitesi, Balkan Araştırmaları Merkezi
- Enes Sadık ECE, Türkiye Maarif Vakfı
- Gülcan BALCI BAŞKAYA, İstanbul Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü

- Hazel ÜLGÜ, Türkiye Maarif Vakfı
- Nuri İbrahim KARABUDAK, Türkiye Maarif Vakfı

DAVETLİ KONUŞMACILAR

1. Dr. Behixhudin SHEHAPİ, K. Makedonya Kültür Bakanlığı Müsteşarı
2. Prof. Dr. Mehmet Zeki İBRAHİMGİL, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi
3. Prof. Dr. Mustafa İSEN, Emekli Öğretim Üyesi
4. Prof. Dr. Müberra GÜRGENDERELİ, Trakya Üniversitesi
5. Prof. Dr. Şükrü Haluk AKALIN,
6. Prof. Dr. Tuba Işınsu İSEN DURMUŞ, TOBB Ekonomi ve Teknoloji Üniversitesi
7. Doç. Dr. Ubeydullah SEZİKLİ, İstanbul Üniversitesi
8. Gernot Galib STANFEL, University College KPH Wien-Krems
9. Osman LAVIĆ, Bosna Hersek Gazi Hüsrev Bey Kütüphanesi Müdürü

İÇİNDEKİLER

Sunuş 13

2. Uluslararası Balkanlarda Türkçe Öğretimi ve Türkoloji Sempozyumu Açış Konuşmaları

- Prof. Dr. Birol AKGÜN 17
- Prof. Dr. Ali GÜNEŞ 21
- Dr. Ömer GÖK 23

Özel Oturum

Başlangıcından Günümüze Balkanlarda Türk Edebiyatı 25

Oturum Başkanı:

- Prof. Dr. Mustafa BALCI

Konuşmacılar:

- Prof. Dr. Mustafa İSEN
- Prof. Dr. Tuba DURMUŞ

1. Panel

Anadolu'dan Balkanlara Kültürel Etkileşim

Oturum Başkanı:

- Prof. Dr. Ömer TURAN

Konuşmacılar:

- Dr. Behixhudin SHEHAPİ 43
- Prof. Dr. Mehmet Zeki İBRAHİMGİL- Ammar İBRAHİMGİL 53
- Prof. Dr. Ubeydullah SEZİKLİ 65
- Gernot Galib STANFEL 69

2. Panel

Dil ve Edebiyatta Kültürel Etkileşim

Oturum Başkanı:

- Prof. Dr. Mehmet SAMSAKÇI

Konuşmacılar:

- Prof. Dr. Müberra GÜRGENDERELİ 79
- Prof. Dr. Şükrü Haluk AKALIN 85

2. Uluslararası Balkanlarda Türkçe Öğretimi ve Türkoloji Sempozyumu Bildirileri

1. Oturum

- Osmanlı Sözlükbilim Geleneği: Makbûl-i 'Ârif'in Tuhfe-i Şâhidî ile İlişkisi 99
  Prof. Dr. Adnan KADRIĆ / Prof. Dr. Alena CATOVIĆ
- Bulgaristan Türk Ağızlarının Bursa'daki Görünümüne Dair 109
  Prof. Dr. Hatice ŞAHİN / Doç. Dr. Şükrü BAŞTÜRK
- Yanyalı Bir Mütercim: Ali Kemali Aksüt 121
  Doç. Dr. Osman COŞKUN

2. Oturum

- Balkanlarda Kültürel Bellek İnşası Olarak Necati Cumali'nin "Evimiz" Hikâyesi 143
  Prof. Dr. Ahmet KOÇAK
- Panait Istrati'nin Romanlarında Türkçe ve Türkçeleşmiş Kelimeler 153
  Prof. Dr. Ayşe İLKER
- Kosova-Makedonya Türk Edebiyatı ve Anavatan Edebiyatı Münasebetlerine Dair Bazı Dikkatler 163
  Prof. Dr. Mehmet SAMSAKÇI

3. Oturum

- İlk Türkolog Yosef Hammer Purgstall'ın Balkan Çalışmaları, Çevirileri, Türk Edebiyatına Bakışı ve Değer Yargıları 175
  Abdurrahman TOPRAK
- Tahir Dizdari'nin Arnavut Dilindeki Oryantalizm (Türkizmalar) Sözlüğündeki Türkçe Olumsuzluk İfadeleri Üzerine Bir İnceleme 187
  Cengiz ÇELİK
- Tahir Dizdari'nin Arnavut Dilindeki Oryantalizmler Sözlüğü'nde Türkçeden Arnavutçaya Geçen Kelimelerin Günümüzde Kullanımı: Arnavutluk Türkiye Maarif Okulları Örneği 205
  Özlem SÜNERİN / Çağatay SÜNERİN
- The Rendering of Turkish Proper Names in Croatian 225
  Marko ŠAPINA

4. Oturum

- Türkçe Öğrenenleri Kültürel Dinamikler İçinde Motive Edebilmek 245
  Prof. Dr. Hülya PİLANCI / Dr. Sevgi ÇALIŞIR ZENCİ / Dr. Olcay SALTIK
- Yabancılara Türkçe Öğretimi B2 ve C1 Seviye Ders Kitaplarının Söz Varlığı ve Kültür Aktarımı Bağlamında İncelenmesi 263
  Prof. Dr. Mesut GÜN / Elif ALKAN
- Yurt Dışındaki Türkoloji Bölümü Mezunlarının Türk Kültürüne Yönelik Farkındalıklarının Belirlenmesi 283
  Doç. Dr. Umut BAŞAR / Doç. Dr. Önder ÇANGAL

• Çinli Öğrencilerde Türkiye'nin Somut Kültürel Mirası Farkındalığı Üzerine Bir Değerlendirme 311

Doç. Dr. Emrah BOYLU / Öğr. Gör. Pınar IŞIK

5. Oturum

• Batı Trakyalı Öğretmen Yazar Rahmi Ali'nin "Bu Toprağın İnsanları" Romanında Kültürel Etkileşim ve Batı Trakya Türkleri 329

Ergin ŞEN / Doç. Dr. Neslihan KARAKUŞ

• Fenomenolojik Bir Mekân Kurgusu Olarak Balkanlar: Ağlayan Dağ Susan Nehir Romanında Mekânı Düşlemek 345

Dr. Öğr. Üyesi Derya GÜLLÜK

• 18. yüzyıl Tezkirelerinde Balkan Şehirlerinin Tavsifi (Safayi-Salim-Ramiz Tezkireleri)...353

Dr. Seyfettin YILDIZ / Eyyup BOSTANCI

6. Oturum

• Sırpçadaki Arkaikleşmiş Bazı Turkizmaların Yeni Nesil Tarafından Bilinirliği.....375

Doç. Dr. Tarık DURAN

• Türkçe ve Sırpçadaki Paremiolojik Eş Değerler 393

Prof. Dr. Marija ĐINĐIĆ / Dr. Nataša VULOVIĆ EMONTS

• Tarih Boyunca Türkoloji Alanında Bosnalı Araştırmacılar 401

Dr. Öğr. Üyesi Nerma ZAIMOVIĆ

• Balkan Dillerinden Sırpçada Yaşayan Türkçe Bir Kelime: Bunar 419

Dr. Serdar ÖZDEMİR

7. Oturum

• Eğitim Ortamında İki Kültürlülük Üzerinde Bir Deneme Çalışması 433

Doç. Dr. Neriman HASAN

• Türkçenin Yabancı Dil Olarak Öğretimi Kitaplarındaki Türk Kültürü Dışındaki Kültürel Etkileşim Unsurları (Yedi İklim Örneği).....447

Doç. Dr. Banu ÖZDEMİR / Öğr. Gör. Safiye GÜNEL

8. Oturum

• Bosna Hersek'te Yayımlanan Preporod Gazetesinde Türkizmler 461

Doç. Dr. Mehmet Emre ÇELİK / Amina JELOVAC

• Bulgaristan'da Demokrasiye Geçiş Sürecinde Türkçe Öğretimi 485

Doç. Dr. Harun BEKİR

• Türkçenin Yabancı Dil Olarak Öğretiminde Edebî Metinlerden Yararlanma: Bir Balkan Harbi Hikâyesi Olarak "Gözyaşı" Metni Örneği 503

Doç. Dr. Hasan Hüseyin MUTLU / Arş. Gör. Muhammed Eren UYGUR / Feyza Nur UYGUR

• Kuzey Makedonya'da Kullanılan Türkçe Ders Kitaplarında Kültürel Unsurlar 529

Doç. Dr. Nuray KAYADİBİ

9. Oturum

- Bulgaristan'da Kullanılan İlköğretim Birinci Kademe Türkçe Ders Kitaplarında Yer Alan Türk Kültür Unsurları 541

  Öğr. Gör. Embiye ALTAÇ / Öğr. Gör. Sabriye ÖZDENİZ BÖCEK

- 19. ve 20. Yüzyıllarda Macarlara Türkçe Öğretimi Kitaplarının İncelenmesi 563

  Hümeyra YILDIRIM İMRENYİ

- ZBORUVATE LI MAKEDONSKI? Yabancı Dil Olarak Makedonca Öğretimi Ders Kitabındaki Türkizmalar 583

  Dr. Öğr. Üyesi Özlem KURT / Dr. Mumin ALIOV

10. Oturum

- Bulgaristan'da Yedi Kızlar Camii 597

  Doç. Dr. Gülberk BİLECİK

- Hırvat Halk Danslarında Kültürel Etkileşimler: Moreska'daki Türk İzleri 617

  Doç. Dr. Gönül ERDEM NAS

- Rumeli Coğrafyasını Tarihî Açıdan Anlatan Türk Televizyon Dizilerinde Türk Kültürünün Aktarımı 631

  Doç. Dr. Kadir KAPLAN / Eray GELMEZ

- Balkanlardan Azerbaycan'a Türk Halk Kültüründe Doğum Ritüelleri 645

  Doç. Dr. Meleyke MEMMEDOVA

11. Oturum

- Kosova Prizren'de Türk Kültürü ve Medeniyeti 665

  Dr. Öğr. Üyesi Cevdet ŞANLI

- Budaklar ve Kanatlar Köylerinde Geleneksel Kültürel Yaşam 681

  Dr. Öğr. Üyesi Ekrem DESTANOV / Özlem ALIMOVSKA

- Kuzey Makedonya'da Sarı Saltuk Kültürü 693

  Dr. Ümmi MURATI

- Kültürel Etkileşim Aracı Olarak Türkçe: Sevdalinkalar Örneği 703

  Enes Sadık ECE / Nuri İbrahim KARABUDAK

12. Oturum

- Televizyon Kültürünün Edebî Eserin Görünürlüğüne Etkisi: Bosna Hersek'te Yaprak Dökümü'nün Serüveni 719

  Dr. Öğr. Üyesi Türkan TOPCU / Dr. Öğr. Üyesi Dženana BRAČKOVIĆ

- Ayvaz Dede Şenliklerinin Karşılaştırmalı Analizi 729

  Hasan BEKTAŞ

- Amerikalı Bir Seyyah France's Kinsley Hutchinson Gözünden Balkanlar 741

  Doç. Dr. Öznur ÖZDARICI

13. Oturum

- Batılı Seyyahların Gözüyle 17. yüzyılda İstanbul'da Bayram Şenlikleri 755
  Uzm. Faika BELGİN AKSU
- Typology And Masonry Techniques Of Historical Ottoman Bridges in Albania 781
  Dr. Öğr. Üyesi Dorina PAPA
- Süreyya Yusuf'un Kosova ve Makedonya Türk Dili ve Edebiyatına Katkıları.....803
  Dr. Öğr. Üyesi Yudum GÖRMÜŞ
- XX. Asrın Başında Azerbaycan'da Modern Türk Edebiyatı Etkisi: Ni'met Basir ve Romanı 815
  Prof. Dr. Cihan ÖZDEMİR

14. Oturum

- Arnavutça Safran ~ Shafran 'Safran, Crocus Sativus' Üzerine Bir Not 829
  Dr. Fatos DİBRA
- Prizren Türklerinin Dil, Kültür ve Geleneklerinin Koruyucusu Olan Prizren Ağzındaki Deyim ve Atasözleri 853
  Dr. Öğr. Üyesi Ayla HAFIZ KÜÇÜKUSTA
- Arap Harfleriyle Yazılmış (Abeja Shqip) Arnavutça Alfabe Ders Kitapçığı ve Sözlük 863
  Dr. Öğr. Üyesi Melek NUREDINI

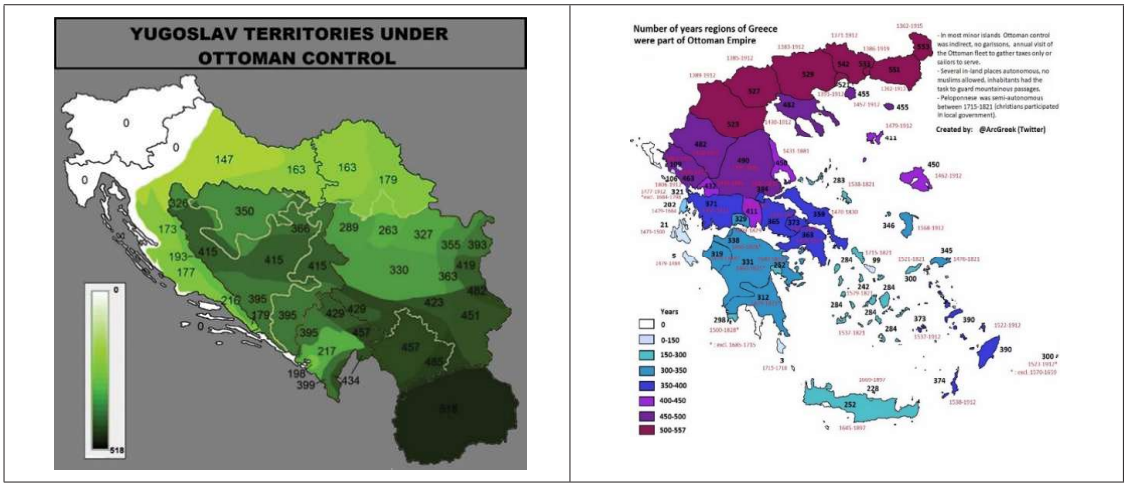
ANADOLU VE BALKANLARDA MİMARİ ETKİLEŞİM

Mehmet Zeki İBRAHİMGİL[1]
Ammar İBRAHİMGİL[2]

Giriş

Türkiye Cumhuriyeti gerek coğrafi konumu gerekse derin tarihî geçmişi ile soy ve akrabalık bağları bakımından siyasi, sosyal ve kültürel anlamda Balkan ülkeleri ile derin bağlara sahiptir. Çok eski değil, yüz yıl öncesine kadar Balkan coğrafyasının hâkimi ve idarecisi olduğundan Türkiye hem Balkan hem de Avrupa ülkesidir. Beş asırdan fazla Balkanlarda veya Batı'nın yeni tabiriyle "Güneydoğu Avrupa" ülkelerinde hüküm sürmüş Osmanlı Devleti'nin doğal bir mirasçısı olan Türkiye, bu coğrafyada yaşayan ve ortak dinî kültüre sahip soydaş Türk ve akraba topluluklarından Arnavut, Boşnak ve diğer Müslüman topluluklar ile günümüze kadar soy ve akrabalık bağlarını devam ettirmiş, geçen zaman içinde karışık evliliklerle birlikte tek bir millet kavramı içinde yoğurulmuşlardır. Türklük ile Müslümanlık kavramı, eş değer olarak algılanmaktadır. Bu soy ve kültür bağı günümüzdeki evliliklerle de devam etmektedir. Birbirleri arasında etnik ve dil farkı olsa da inanç ve kültürleri ile yaşam tarzları aynı olduğundan birini diğerinden ayırmak hem doğru değil hem de gereksizdir. Kendi ulus devletleri kurulmasına rağmen bu tarihî ve kültür bağları günümüze kadar devam etmektedir.

Tablo 1. *Osmanlı Devletinin Balkan Coğrafyasında Hâkim Olduğu Yıllar*

Türkiye Cumhuriyeti, Avrupa tarihinde derin izler bırakan Osmanlı Devleti'nin bakiyesini devralmıştır. İstanbul'un fethiyle Türk-İslam devletleri içerisinde kendisine özgü bir kimlik oluşturan Osmanlı Devleti'nin somut ve somut olmayan kültür mirasına ait izler özellikle Balkan coğrafyasında hâlâ canlı bir şekilde görülmektedir. Balkanlarda bu kültürel mirasın yanı sıra, soydaş ve akraba topluluklar ile çok derin tarihî, siyasi, sosyal ve kültürel bağlar günümüzde de çok sıkı bir şekilde

1 Prof. Dr., Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, mehmet.ibrahimgil@hbv.edu.tr, ORCID: 0000-0002-7630-9720.
2 Doç. Dr., Gazi Üniversitesi, ammar@gazi.edu.tr, ORCID: 0000-0002-6801-7672.

sürdürülmektedir. 14. yüzyılın ortalarında Balkanlarda, Osmanlı Devleti'nin akıncı beylerinin himayesinde Alp Erenler, Ahiler, Horasan Erenleri ile kadın örgütlenmesi olan Bacıyân-ı Rûm teşkilatları sayesinde Türk hâkimiyeti sarsılmaz şekilde yerleşmiştir.[3] Böylece Horasan Türklüğü, Balkanlarda Osmanlı Beyliği üzerinden; Maveraünnehir'den başlayan ve onlarca yerden birkaç asır süren göç hareketinden sonra tarihî yürüyüşünün birikimini, fethettiği topraklardan devraldığı miraslarla kavrayıp kültür, ticaret, sosyal hayatı kapsayan edebiyat, sanat, mimari ve şehirleşmede (medeni olma) yeni bir öz çıkaracaktır. Fuad Köprülü'nün "İstanbul-Osmanlı Medeniyeti" diye kavramsallaştırdığı bu özdeşleşme, 1392 yılında Üsküp'ün alınmasıyla Rumeli'de kendine alan bulmuş, 1453'te de İstanbul'un fethiyle de özgün kimliğini oluşturmuştur.[4] Gökbilgin'e göre de Osmanlı müessese, teşkilat, sanat, mimari ve toplum konuları, tarihî sorunları, bir yönüyle genel Türk tarihi, diğer taraftan İslam medeniyeti tarihi çerçevesinde gelişmiştir.[5]

Orta Asya'dan gelen Türkmenler, Anadolu'da ve Balkanlarda farklı yöntemlerle iskân edilmiştir. Fatih Sultan Mehmet dönemine (1451-1481) ait tahrir defterlerinde, Anadolu'dan Rumeli'nin çeşitli yerlerine yerleştirilen Yörük ve Türkmen aşiretlerin hangi bölgelere, ne şartlar altında yerleştirecekleri kayıt altına alınmıştır.[6] Osmanlı Devleti, bölgede hâkimiyetini güçlendirmek ve sürekli hâle getirmek için gerekli askerî ve idari kurumlarını oluşturmuştur.[7] 16. yüzyıl Türklerin, dünyada her alanda üstünlüğünü kabul ettirdiği bir yüzyıl olmuştur. Bu dönemde Avrupa'daki Osmanlı hâkimiyeti güç kazanmış, Avrupa'da Türk-İslam şehir dokusuna uygun yeni şehirler kurulmaya başlanmıştır.[8] Balkanlarda yeni şehirlerin oluşumu ve gelişimi, kadim Türk şehirleri ile benzer süreçlerden geçmiştir. Şehrin nüvesini veya çekirdeğini cami, mescit, tekke, zaviye gibi dinî; imaret, hamam, han gibi sosyal yapılar ile mektep ve medrese gibi eğitim yapıları bulunmaktadır.[9] Bunların yanında ayrıca, köşe bucak çeşme, sebil gibi hayratlarla; köprü, saat kulesi, su yolu, su kemeri gibi hizmet yapıları yapılmıştır. Son yüzyılda ise valilik, adliye, postane, hastane gibi idari ve hizmet yapıları ile askerî eğitim veren idadi ve sivil eğitim yapıları inşa edilmiştir. Mahalleler, bu merkezlerin çeperinde kendi içine dönük bir şekilde konumlandırılmıştır.

Osmanlı İmparatorluğu'nun Balkan ülkelerinde ve kısmen ayakta kalmış somut kültür mirası olarak bir bakiyesi vardır. Türkiye'de; Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Vakıflar Genel Müdürlüğü ve Tapu Kadastro Genel Müdürlüğü arşivlerinde yapı-

3 Barkan, Ö. L. (1942). Kolonizatör Türk Dervişleri ve Zaviyeler. *Vakıflar Dergisi*, (2), 279-304.

4 İnalcık, H. (2002). Osmanlı tarihinde dönemler. H. İnalcık & G. Randa (Ed.), *Osmanlı Uygarlığı* (Cilt 1, ss. 31-238). Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı.

5 Gökbilgin, M. T. (1977). *Osmanlı Müesseseleri Teşkilatı ve Medeniyeti Tarihine Genel Bakış*. İÜ Edebiyat Fakültesi Yayınları, 272.

6 Barkan, Ö. L. (1951-1952). Osmanlı İmparatorluğu'nda Bir İskân ve Kolonizasyon Metodu Olarak Sürgünler. *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası*, 13(1-4), 56-59.; İnalcık, H. (1964). Rumeli. *TDV İslam Ansiklopedisi*, 9, 770.

7 Aktepe, M. (1953). XIV. ve XV. Asırlarda Rumeli'nin Türkler Tarafından İskânına Dair. *Türkiyat Mecmuası*, 10, 308

8 Akın, N. (2001). *Balkanlarda Osmanlı Dönemi Konutları*, Literatür Yayıncılık, 17.

9 İbrahimgil, A. (2018). *Makedonya Üsküp'ün Tarihi Kent Dokusunun İncelenmesi ve Koruma Önerisi* [Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü], 30.

lan araştırmalar sonucunda,[10] Balkanlar'da Osmanlı hâkimiyeti döneminde 15.846 vakıf ve kamu eserinin inşa edildiği tespit edilmiştir. Bir de buna Türkiye dışında kalan veya kaybolan arşiv kayıtlarını ilave edecek olursak bu sayının iki üç katı daha da artması mümkündür. Günümüzde 11 Balkan ülkesinde, günümüze kadar ayakta kalabilen eserlerin sayısı takriben 4.000-4.500 arasındadır. Arazi çalışmalarında ayakta olduğunu yerinde tespit ettiğimiz eserlerin istatistikî olarak genel durumu şu şekildedir.

Balkan Ülkelerinde Osmanlı Dönemi Yapıların Mevcut Durumu

Araştırmamızın ana konusu olan sadece beş ülkenin Osmanlı eserleri ile ilgili mevcut durumunu gösteren tablo ve grafik göstergeleri aşağıda ülke sırasına göre verilmiştir.

Tablo 2. *Balkan Ülkelerinde Kültür Mirası Eserlerimizin Durumu*

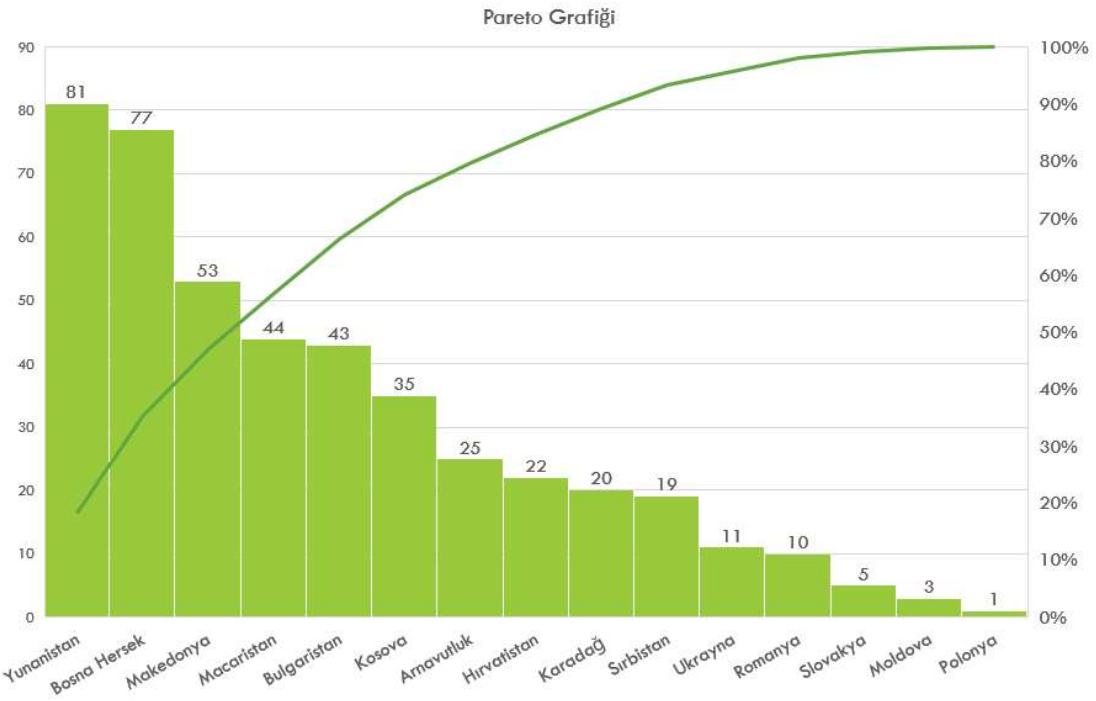
Balkan Ülkeleri	İnşa Edilen	Ayakta Kalan	Oran
Arnavutluk	1015	230	% 20
Bosna-Hersek	3560	926	% 18
Bulgaristan	3339	628	% 16
Hırvatistan	241	54	% 22
Karadağ	222	137	% 43
Kosova	361	225	% 61
Macaristan	724	41	% 06
Makedonya	1413	584	% 34
Romanya	291	140	% 38
Sırbistan	909	182	% 18
Yunanistan	3771	756	% 20
TOPLAM	15.846	3.903	% 15

10 Ayverdi, E. H. (1981-1982). *Avrupa'da Osmanlı Mimari Eserleri* (Cilt 1-4). İstanbul: İstanbul Fetih Cemiyeti.

Tablo 3. *Grafik Tablodaki Görünüşü*

Tablo 4. *Balkanlarda Ülkeler Bazında Poretro Grafiğinden Genel Durum*

Balkanlarda Osmanlı Döneminde Şehirlerin Kuruluş ve Gelişimi

Fârâbî *Medînetü'l-Fâzıla*'da[11] insan topluluklarını sınıflandırırken ölçüt olarak ihtiyaç, iş bölümü, dayanışma ve ahlaki erdemleri gerçekleştirme olgusunu göz önünde

11 Fârâbî. (1968). *el-Medînetü'l-fâżıla* (Albert Nasrî Nâdir, Ed.). Beyrut.; Fârâbî. (1985). *al-Farabi on the perfect state: Mabādi' Ārā' Ahl al-Madīna al-Fāḍıla* (R. Walzer, Ed. ve çev.). Oxford.; Fârâbî. (1997). *İdeal Devlet* (Ahmet Arslan, Çev.). Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

bulundurur. Fârâbî'ye **göre erdemli şehrin sadece bir şekli bulunmaktadır; bu da ahl**aki erdemleri ilke edinmiş, iş bölümü ve sosyal dayanışmanın en mükemmel düzeyde gerçekleştiği, hukukun ve sosyal adaletin uygulandığı, bilgelerin başkan olduğu bir şehir olarak tarif edilmektedir.

15. yüzyıldan itibaren ve özellikle Fatih Sultan Mehmet dönemine (1451-1481) ait tahrir defterlerinde, Anadolu'dan Balkan coğrafyasına yerleştirilen Yörük ve Türkmen aşiretlerin Türk isimleri ile yeni yerleşim yerleri, köyler, kasabalar ve şehirler oluşturdukları bilinmektedir.[12] Osmanlı Devleti, bölgede hâkimiyetini güçlendirmek ve sürekli h**â**le getirmek için gerekli askeri ve idari kurumlarını oluşturmuştur.[13] 16. yüzyılda Balkanlarda Türk ve Müslüman nüfusun artmasıyla Osmanlı hâkimiyeti güç kazanmış, bölgede Türk-İslam şehir dokusuna uygun yeni şehirler kurmaya başlamış, mevcut şehirlerin ise fiziksel yapısını etkilemiştir.[14] Balkanlarda yeni şehirlerin ve kentlerin oluşumu ile gelişimi, Osmanlı'nın Anadolu'daki köy, kasaba ve şehirlerinden farklı olmamıştır.[15]

Balkanlardaki Osmanlı şehirleri **İmar / İmaret / İbadet / Ticaret / Zanaat** olmak üzere beş bileşenin bütünlüğü ile kurgulanmıştır. Bu bileşenlerin mekân organizasyonu da vakıf eserleri ile gerçekleştirilmiştir. Şehirler imar olurken toplumun ihya edilmesi de ihmal edilmemiştir. Müderrisler, zanaatkârlar, sanatçılar, tacirler belli ahlak normlarıyla donatılmıştır. Bu ahlaki normlar İslam'ın temel öğretileri olmuştur. Bu yönüyle Müslüman olsun olmasın orada yaşayan herkesi etkilemiştir. Osmanlı Devleti'nin Balkanlarda uzun süre kalmasının asıl sebebi idari sistemindeki teşkilatın güçlü olmasıdır.

Osmanlı Devlet Sisteminde İdari Teşkilatlanma ve İnsan Kaynakları

Alp Erenler	Ahiler	Horasan Erenleri	Bacıyan-ı Rûm
Akınlar düzenleyip bölgedeki feodal beylerin düzenlerini sarsmıştır. Düzenli ordu gelene kadar yaptıkları akınlarla düşman kuvvetlerinin yıpratmıştır.	Fethedilen yerlerde yüksek ahlâk değerlerine sahip ve terbiyeli meslek erbabı yetiştiren yaygın bir eğitim kurumu olarak şehirlerde ticaret ve zanaatta etkin olmuştur.	Sınır coğrafyasında daha çok kır yerleşimlerinde kendilerine yer bulup insanları gelecek / olan fethe hazırlamış ve bölge insanını İslam'a ısındırmıştır.	Türk milletini oluşturan bilinci her ocağa yerleştirmiştir. Şehirde ve kırda ahilik teşkilatına benzer özellikte kadın örgütlenmesidir.
Akıncı Ocağı	*Ahilik / Lonca Teşkilâtı*	*Tekke ve Zaviyeler*	*Her Hane*

12 Barkan, Ö. L. (1951-1952). *Osmanlı İmparatorluğu'nda Bir İskân ve Kolonizasyon Metodu Olarak Sürgünler,* 56-59.; İnalcık, H. (1964). Rumeli. *TDV İslam Ansiklopedisi*, 9, 770.

13 Aktepe, M. (1953). *XIV. ve XV. Asırlarda Rumeli'nin Türkler Tarafından İskânına Dair,* 308.

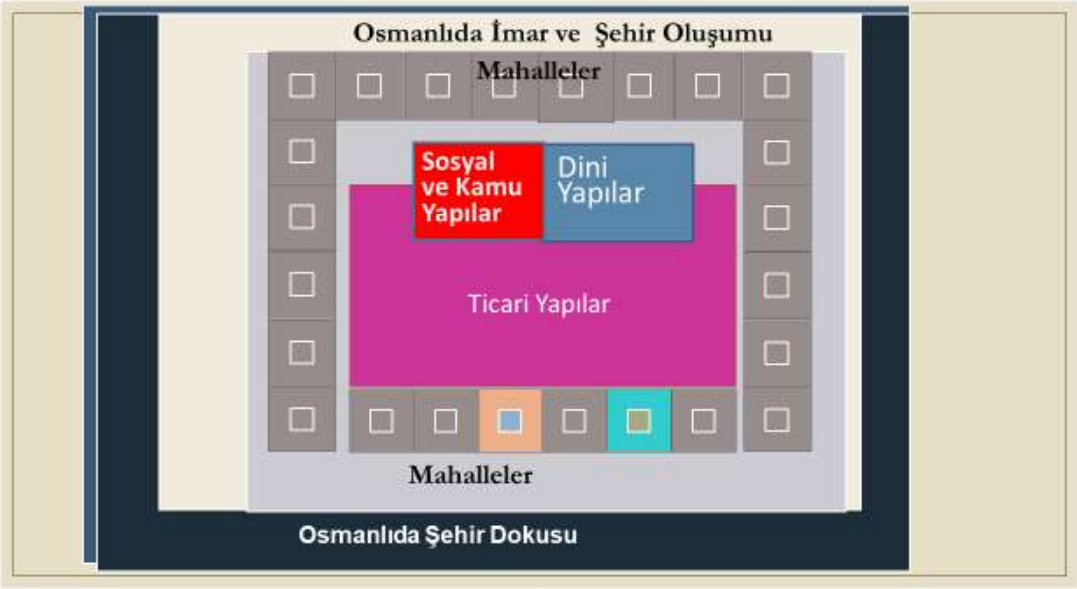
14 Akın, N. (2001). *Balkanlarda Osmanlı Dönemi Konutları*, 17.

15 Kreševljaković, H. (1954). Stari Bosanski Gradovi. *Naše Starine*, 2, 12.

Şehrin nüvesini veya çekirdeğini merkezî konumdaki dinî ve eğitim amaçlı cami, mescit, tekke, zaviye, medrese, mektep gibi yapılar oluşturmaktadır. Bu yapıların etrafında ticari amaçlı han, bedesten ve arasta (çarşı) gibi yapılar ile sosyal ve kamu hizmeti amaçlı imaret, hamam, sebil, çeşme, köprü, saat kulesi, valilik, hükümet konağı, adliye, karakol gibi diğer idari yapılar yer almaktadır. Bu merkezî konumdaki yapıların dış çeperinde bölgenin topografya konumuna göre mahalleler oluşmaktadır. Bölgenin sahip olduğu askerî, ticari, ekonomik, kültürel ve sosyal önemden dolayı Osmanlılar Balkanlarda yoğun bir imar faaliyeti yürütmüşlerdir. Bu faaliyetler sayesinde bölgeye yeni bir yaşama tarzı, ticari hayat ve medeniyet getirilmiştir.

Osmanlı öncesi Balkanlarda birçok şehir sadece bir kale ve hisardan ibaretken Üsküp ve Prizren gibi kat kat büyütülen şehirlerde veya Tiran, Delvina, Priştine, Manastır (Bitola) ve Saraybosna gibi Osmanlı tarafından kurulan şehirlerde Türk-İslam sanatının bütünlüğü ve devamlılığı, mimaride kendini en iyi şekilde ifade etmiştir. Sosyal, kültürel, ekonomik yapı, estetik, biçim, form ve malzeme özellikleriyle kendine has bir karakter ortaya koymuştur. Şehir imarında öncü olan mimari eserler vakıflar sayesinde oluşmuştur. Şehirler, cami, medrese, imaret, darüşşifa vb. yapıları ile bu hayır tesislerinin etrafına, gelir getirmek üzere yapılan hamam, han, bedesten ve arasta (çarşı) gibi ticari tesislerle hızlıca donatılmışlardır. Şehirlerin imar işleri **Hassa Mimarlar Ocağı** tarafından örgütlenmiştir.

Tablo 5. *Balkanlarda Türk Şehir Dokusunun Oluşumu*

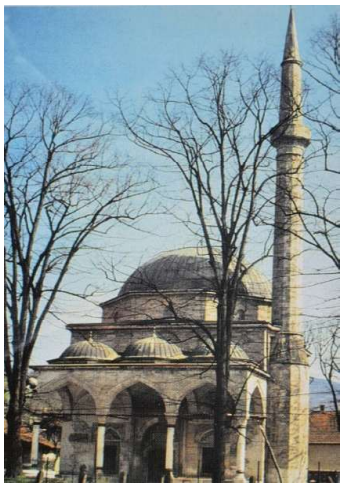
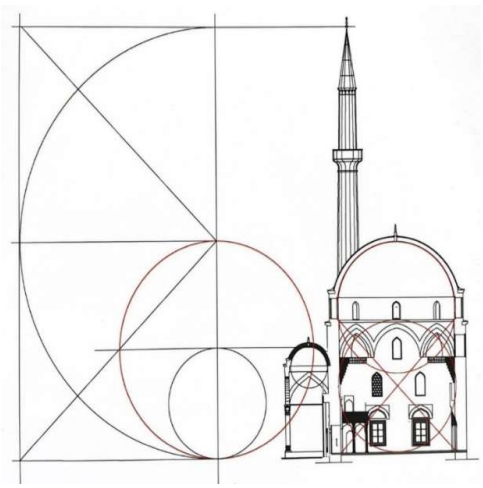

Şehrin merkezî konumunda inşa edilen cami **için** de şehrin büyüklüğü, inşa edilecek yerin konumu, topografyası, etrafında farklı amaçlı yerleştirilecek yapıların mesafesi, bu yapıların konumuna göre caminin yüksekliği ne olacağı gibi esaslar dikkate alınmaktadır. Caminin etrafındaki yapılardan daha yüksek ve her taraftan görülebilecek şekilde inşa edilmesi gerekir. Cami inşaatında da dikkat edilecek hususlar vardır. Cami inşaatında altın oran dediğimiz insan fizyonomisi esas alın-

mıştır. Buna "ilahi" oran da denilmektedir. Vücudun ve yüzün oranları altın orana eşit olduğunda, mükemmel insan vücudu ortaya çıkmış olur. Bir bütünün parçaları arasında gözlemlenen, uyum ve estetikle ilgili en yetkin boyutları verdiği düşünülen geometrik ve sayısal bir oran bağlantısı olan altın oran, matematik ve sanatta kullanılmaktadır.

Mimaride ve sanatta tasarım amacıyla kullanılan bu oran ideal insan formu için de geçerlidir. Bir bütünün en büyük parçası, en küçük parçadan en büyük parçası 1.61 oranından daha büyük olabilir. Cami mimarisinde; minarenin camiden yüksekliği, pencere açıklıkları, iç mekânda mihrap ve minberin yüksekliği ve genişliği bu esasa göre yapılmıştır. Buna örnek olarak Bosna-Hersek Foça Alaca Camii'ni gösterebiliriz.

Tablo 7. *Foça Alaca Camii'nin Altın Oran Proporsiyonal Ölçüleri*

	
Foça Alaca Camii Görünüşü	**Foça Alaca Camii Altın oran örneği**

Şehirlerde yapılacak yapılar için **Ehl-i Hiref (Zanaatçı ve Sanatçı Ehli)** grupları Hassa Mimarlar Ocağı'nda mimar başı emrinde yapım işleri için örgütlenirdi. Bu grup Osmanlı mimarisinin temel estetiğini temsil etmektedir.

Balkanlarda beş asırdan fazla süren Osmanlı hâkimiyeti döneminde, fethin ilk yıllarından itibaren sistemli bir imar ve iskân politikası yürütülmüştür. Mevcut şehirler yeni bir anlayışla imar ve ihya edilirken yeni şehirler ve yerleşim yerleri de kurulmuştur. Şehirlerde, bir cami etrafında gelişen külliye yapıları, şehrin fiziki yapısına yön vermiştir. Şehir merkezlerinde, cami-mescit, tekke-zaviye ve türbe gibi dini; han, bedesten, arasta, ve çarşı gibi ticari; imaret, hamam, köprü, su kemeri, çeşme ve kulesi gibi sosyal; mektep, medrese ve kütüphane gibi eğitim; kale, kule-ocak, burç ve tabyalar gibi askeri yapılar inşa etmek suretiyle, Türk şehir dokusu anlayışı bölgeye hakim kılınmıştır.

Bu bağlamda, bölgeye yeni bir yaşama tarzı, hayat ve medeniyet getirilmiştir. Balkanlarda, Bulgaristan'da Filibe (Plovdiv) ve Şumnu (Şumen)'da; Makedonya'da Üsküp, Manastır ve Ohri'de; Arnavutluk'ta Berat ve Kruya'da; Macaristan'da

Budapeşte, Eger ve Peçuy'da; Romanya'da Babadağ, İshakça ve Mecitli'de; Bosna-Hersek'te Saraybosna, Mostar ve Travnik'te; Kosova'da Prizren ve Cakova'da; Yunanistan'da Selanik, Gümülcine ve Yanya; Girit'te Hanya ve Resmo gibi şehirlerde kısmen de olsa Türk şehir dokusunun günümüze kadar gelebildiğini görmek mümkündür.

Değerlendirme ve Sonuç

Osmanlı Devleti'nin Balkanlarda 14. yüzyılın ortalarında akıncı beyleri ve alperenlerle başlayan ve 15. yüzyılında askerî harekâtlarla devam eden fetihler döneminde, yeni fethedilen yerlerin kalıcı olarak ellerinde kalması için göçebe Türkmen aşiretlerini Anadolu'nun değişik bölgelerinden zorunlu veya isteğe bağlı bir iskân politikası güdülmüştür. Bu zorunlu veya isteğe bağlı iskânda, (özellikle Konya, Manisa, Karaman, Aydın ve Maraş) aşiretlerinin zorunlu iskâna tabi tutulmasıyla bölge kısa zamanda Türkleşmiş ve İslamlaşmıştır[16]. Bu iskân hareketlerinin bölgenin kısa sürede Türkleşmesinde ve İslamlaşmasında önemli rolü olmuştur. Anadolu'dan pek çok Türkmen ve Yörük aşiretinin Balkanlara göç ettirilmesi sonucu, Türk kökenli etnik ögelerin ağırlığı bölgede mevcut demografinin değişimini sağlamıştır. Bu Türk kökenli gruplara uç beylikleri ve bazı imtiyazlar verilmiştir. Onlar da beyliklerinin ellerinden gitmemesi için mücadeleler vermişler, yeni ele geçen yerlere kendi yakınlarını yerleştirerek bölgenin iktisadi ve ticari yönden gelişmesine katkıda bulunmuşlardır. Bu gruplar, bulundukları yerlerin imarı için birtakım vergilerden muaf tutulmuşlardır.[17]

16. yüzyılda Balkanlarda Türk ve Müslüman nüfusun artmasıyla Osmanlı hâkimiyeti güç kazanmış, bölgede Türk-İslam şehir dokusuna uygun yeni şehirler kurulmaya başlanmış, mevcut şehirlerin ise fiziksel yapısı etkilenmiştir.[18] Balkanlarda yeni şehirlerin ve kentlerin oluşumu ve gelişimi, Osmanlı'nın Anadolu'daki şehir ve kentlerinden farklı olmamıştır.[19] Şehrin nüvesinde veya çekirdeğinde merkezî konumdaki dinî ve eğitim amaçlı cami, mescit, tekke, zaviye, medrese, mektep gibi yapılar bulunmaktadır. Bu yapıların etrafında ticari amaçlı han, bedesten ve arasta (çarşı) gibi yapılar ile diğer yanında ise sosyal ve kamu amaçlı imaret, hamam, sebil, çeşme, köprü, saat kulesi, valilik, hükümet konağı, adliye, karakol gibi diğer idari yapılar yer almaktadır. Bu merkezî konumdaki yapıların dış çeperinde bölgenin topografya konumuna göre mahalleler oluşmaktadır. Bölgenin sahip olduğu askerî, ticari, ekonomik, kültürel ve sosyal önemden dolayı Osmanlılar Balkanlarda yoğun bir imar faaliyeti yürütmüşlerdir. Bu faaliyetler sayesinde bölgeye yeni bir yaşama tarzı, ticari hayat ve medeniyet getirilmiştir.

1990'lı yıllar, Soğuk Savaş döneminin sona erdiği ve sosyalist rejimlerin yıkıldığı bir dönem oldu. Bu dönemde Balkan ülkeleri ve toplumları köklü bir değişim-dönüşüm sürecine girdiler. Yugoslavya'nın parçalanmasıyla birlikte bölgede yeni devlet-

16 Gökbilgin, M. T. (1952). 15. ve 16. Asırlarda Edirne ve Paşa Livası: Vakıflar, Mülkler, Mukataalar. *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 3, 158-160.

17 Gökbilgin, M. Tayyib, *15. ve 16. Asırlarda Edirne ve Paşa Livası: Vakıflar, Mülkler, Mukataalar,* 160.

18 Akın, N. (2001). *Balkanlarda Osmanlı Dönemi Konutları*, 17.

19 Kreševljaković, H. (1954). *Stari Bosanski Gradovi,* 12.

ler ortaya çıktı. Bu tür radikal gelişmeler bölgedeki devletlerarası ilişkileri derinden etkiledi ve yeni sorunların ortaya çıkmasına neden oldu. Ayrıca bir başka önemli gelişme, eski sosyalist ülkelerin rejim değişikliği sonrasında Avrupa Birliği ile entegrasyon sürecine girmeleri oldu. Slovenya ve Hırvatistan 2004'te, Bulgaristan ve Romanya ise 2007'de Avrupa Birliği'ne katıldılar. Türkiye ise takriben kırk yıldır Avrupa Birliği ile tam üyelik müzakerelerini ısrarla sürdüren tek Balkan ülkesidir. Arnavutluk, Sırbistan, Makedonya, Karadağ ve Bosna-Hersek devletleri ile Avrupa Birliği arasındaki ilişkiler istikrar ve ortaklık anlaşmaları çerçevesinde yürütülmektedir. Söz konusu ülkelerin Türkiye'den önce Avrupa Birliği'ne alınacakları kesin olarak gözükmektedir.

Balkanlarda yaşanan köklü değişim-dönüşüm süreci beraberinde yeni ekonomik, siyasal, sosyal ve kültürel problemleri de beraberinde gündeme getirdi. Bu problemlerin en yıkıcısı ve acı vereni kuşkusuz yaşanan çatışmalar ve savaşlar oldu. Bu savaşların kötü anıları ve izleri hâlen devam ediyor ve çok bilinmeyen denklemdeki problemlerin çözümünü zorlaştırıyor. Balkanlarda barış, demokrasi, siyasi ve ekonomik istikrar konusunda Türkiye Cumhuriyeti büyük çabalar sarf etmektedir. Bu bağlamda, Balkan ülkeleri hakkında doğru ve objektif bilgi sahibi olmak; farklı dinî, millî ve etnik gruplar arasındaki yanlış önyargıları ortadan kaldırmak, Balkanlardaki Osmanlı mirasını ortaya çıkararak yaşatmak, bölgeye yönelik stratejik yeni vizyon geliştirmek, bölgede barış, demokrasi ve siyasi istikrara katkı sağlamak gayreti içindedir. Bu sebeple Türkiye **için** Balkan ülkeleri ile sıkı etkileşim ve iletişim içinde bulunmak zorunluluğu vardır.

Balkanlarda Türk kültür mirası ile ilgili ilk ve en kapsamlı çalışma E. Hakkı Ayverdi tarafından yapılmıştır.[20] E.H. Ayverdi, bu kapsamlı araştırmanın fikrî ve idari hazırlığını yapmak üzere gerekli finans kaynağını temin için dönemin siyasi otoriteleri ile temaslarda bulunmuştur. Dönemin başbakanı (1977-1980), kültür bakanı ve bakanlık müsteşarlarının meseleye sıcak bakmalarıyla Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin maddi ve idari desteği alındıktan sonra, söz konusu Balkan ülkeleri ile temas kurulmuştur. Çalışma izni talebine, Balkan ülkelerinden Romanya, Macaristan ve Yugoslavya olumlu cevap verirken Bulgaristan'dan hiçbir cevap alınamamıştır. Çalışma kapsamında olan fakat o dönemde hudutları yabancılara çok zor açılan Yunanistan'dan, Arnavutluk ile Kıbrıs harekâtından dolayı diplomatik ilişkilerde zor bir dönem yaşandığından müracaatta dahi bulunulmamıştır. İzin alınamayan ülkelerdeki yapılarla ilgili verilen bilgi, mevcut literatür ve hurufat arşiv belgelerine dayandırılarak verilmiştir. Gidilen ülkelerde de sadece izin verilenlere gidilmiş, buna dönemin teknolojik imkânsızlıklarını da ekleyecek olursak mevcut yapıların tamamı incelenememiştir. Ancak bu alanda çalışacak yeni araştırmacılar içinde Ayverdi'nin külliyatı birinci el kaynak olma özelliğini kaybetmemiştir.

Sonuç olarak, Balkanlarda Türk eserlerinin durumuna genel olarak baktığımızda, Makedonya, Bosna-Hersek ve Kosova'daki yapılar, diğer Balkan ülkelerine nispetle daha iyi korunmuş ve bakımlıdır diyebiliriz. Balkanlarda 1913'te Türk hâkimiyetinin çekilmesinden sonra, Türk yapılarının büyük bir kısmı zamanla yıkılıp ortadan kaldırılmış; bir kısmı birkaç duvar parçası veya harabe hâlinde, çok az bir kısmı da

20 Ayverdi, E.H., Avrupa'da Osmanlı Mimarisi, Cilt I-IV, Kitap 1-6, İstanbul, 1981- 1982;

eski orijinal hâliyle veya tamiratlarda değiştirilerek günümüze ulaşabilmiştir. Yapıların büyük bir kısmının yok olmasında değişik tarihlerde vuku bulan savaşların, yangın ve deprem gibi tabii afetlerin yanı sıra tarihî mirasa sahip çıkması gereken kurum, kuruluş ve kişilerin bilinçsizliğinin de rolü vardır. En önemli sebep ise Balkan ülkelerindeki yönetimlerin şehir görüntüsünü Osmanlı varlığı ve kültürüne ait yapılardan "temizlemek" maksadıyla şehir imar planlarını bahane ederek giriştikleri kasıtlı tutumlardır. Söz konusu tahribat uygulamaları daha önceki mevcut şehirlerde Türk-İslam kimliğini ortadan kaldırma amacı taşımaktadır. Balkanlarda Türk eserleri, Türklerin haklı olarak iftihar kaynağı olmanın yanı sıra, aynı zamanda bölgede yaşayan insanların ve insanlığın ortak mirası ve zenginliğidir. Bu itibarla söz konusu eserlerin korunması, aslına uygun bir şekilde restore edilmesi ve kullanılması için öncelikle Türkiye ve Balkan ülkelerinin ilgili kurumlarının iş birliği içerisinde bulunmaları gerekmektedir.

Günümüzde Balkan ülkelerinde; Kültür ve Turizm Bakanlığı, Vakıflar Genel Müdürlüğü, Türkiye Diyanet Vakfı, TİKA, İRCİCA, Bursa Belediyesi ve bazı özel şirketlerden -ENKA gibi- ve Bursa, İstanbul, Konya, Kayseri gibi belediyelerimizin özel gayretleri ile söz konusu ülkelerde bazı restorasyonların gerçekleştiği bilinmektedir. İnsanlığın ortak mirası olan bu eserlerimizin restorasyon, konservasyon ve onarımına, her ülke ve kuruluştan destek bulunabileceğini umuyoruz.

Bildiri metnini, Mimar Sinan'ın Rumeli hakkında söylediği şu ifade ile bitirmek istiyorum. Mimar Sinan'ın bu coğrafyaya duyduğu heyecanın ifadesi:

« *Nemiz vardır bizim milk-i Arapda*

Nice biz dururuz Şam ü Halebde

Cihan halkı kamu ayş ü tarabda

Gel ahi gidelim Rum illerine »

Kaynaklar

Akın, N. (2001). *Balkanlarda Osmanlı Dönemi Konutları*. Literatür Yayıncılık.

Aktepe, M. (1953). XIV. ve XV. Asırlarda Rumeli'nin Türkler Tarafından İskânına Dair. *Türkiyat Mecmuası*, 10, 308.

Ayverdi, E. H. (1981-1982). *Avrupa'da Osmanlı Mimari Eserleri* (Cilt 1-4). İstanbul: İstanbul Fetih Cemiyeti.

Barkan, Ö. L. (1942). Kolonizatör Türk Dervişleri ve Zaviyeler. *Vakıflar Dergisi*, (2), 279-304.

Barkan, Ö. L. (1951-1952). Osmanlı İmparatorluğu'nda Bir İskân ve Kolonizasyon Metodu Olarak Sürgünler. *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası*, 13(1-4), 56-59.

Fârâbî. (1968). *el-Medînetü'l-fâżıla* (Albert Nasrî Nâdir, Ed.). Beyrut.

Fârâbî. (1985). *al-Farabi on the perfect state: Mabādi' Ārā' Ahl al-Madīna al-Fāḍıla* (R. Walzer, Ed. ve çev.). Oxford.

Fârâbî. (1997). *İdeal Devlet* (Ahmet Arslan, Çev.). Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Gökbilgin, M. T. (1952). 15. ve 16. Asırlarda Edirne ve Paşa Livası: Vakıflar, Mülkler, Mukataalar. *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 3, 158-160.

Gökbilgin, M. T. (1977). *Osmanlı Müesseseleri Teşkilatı ve Medeniyeti Tarihine Genel Bakış*. İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları.

İbrahimgil, A. (2018). *Makedonya Üsküp'ün Tarihi Kent Dokusunun İncelenmesi ve Koruma Önerisi* (Doktora tezi, Gazi Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü).

İnalcık, H. (1964). Rumeli. *TDV İslam Ansiklopedisi*, 9, 770.

İnalcık, H. (2002). Osmanlı Tarihinde Dönemler. H. İnalcık & G. Randa (Ed.), *Osmanlı Uygarlığı* (Cilt 1, ss. 31-238). Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı.

Kreševljaković, H. (1954). Stari Bosanski Gradovi. *Naše Starine*, 2, 12.